

Pásztor-Kicsi Mária (szerk.)
Kétnyelvűség – Hátrány vagy esély? (Vas Edith)

ÚJVIDÉKI EGYETEM BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM
TANSZÉK. ÚJVIDÉK. 2018. 199 OLDAL

Tanulmánykötet a kétnyelvűség előnyeiről és hátrányairól

Az elmúlt évtizedekben a kutatók egyre több tudományterület felől közelítették meg a kétnyelvűség, a többnyelvűség hatásait, működési mechanizmusait, nemcsak az egyénre gyakorolt változások vizsgálatával, hanem a társadalomra gyakorolt változásmechanizmusok figyelembevételével is. Bár számos kutatási eredmény hozzásegített a jelenség megértéséhez, mégis nyilvánvaló, hogy még mindig vannak ismeretlen tényezők a folyamat komplex megismerésében. Ha a jelenség alaposabb megértésére törekszünk, számolnunk kell azzal, hogy a megközelítésben nem lehet csupán egy speciális szakterület kutatásaira hagyatkozni, hiszen a két- és többnyelvűség számos szempontból vizsgálható. A Pásztor-Kicsi Mária szerkesztésében megjelent összeállítás többek között ennek az elvárásnak is eleget tesz. A kötet négy nagy fejezetre tagolódik, amelyek több tematikus tanulmányból állnak. Ezek főképpen szociolingvisztikai jellegű kutatások eredményeit mutatják be, de bizonyos jelenségek vizsgálatához más tudományos szakterületek is bekapcsolódtak. A kötet nyelvezete mindvégig követi a különböző szakterületek terminológiáját, mégis könnyen érthető a fogalommagyarázatok segítségével. Ezzel szélesebb körű olvasóközösséget is megszólíthat.

A könyv címében is utal a jelenség kétpólusú, értékszerző vagy értékvesztő hatására: *Kétnyelvűség – hátrány vagy esély?*. Tizenöt tanulmányt tartalmaz, amelyek tematikusan követik egymást: az egyénre gyakorolt hatások vizsgálatának eredményeitől egészen a társadalomban megnyilvánuló hatásokig jutunk el. A fejezetek könnyen áttekinthető rendszerbe szerveződnek, illusztrációként egy-egy grafikon, ábra, fotó gazdagítja a tartalmat. A tanulmányok felépítése, jellegüknél fogva, hasonló: a kutató célkitűzéseinek megfogalmazása után bemutatják az alkalmazott módszer(eke)t, az eredményeket, majd ez alapján megvitatják a korábban felvázolt hipotéziseket. A vizsgálati módszerek között többnyire interjúkkal, mélyinterjúkkal, online és papíralapú kérdőívvel találkozunk. Az alkalmazott módszerek szervesen kapcsolódnak a kutatott témák hipotéziseihez.

Az első nagy fejezet *Agyi szerveződés és lélektani hatások* címmel a pszicholingvisztikai megközelítést állítja a középpontba. A kétnyelvű mentális lexikon működésével kapcsolatos mechanizmusokat Navracsics Judit részletezi a bevezető tanulmányban. Fő kérdése, hogy miként történik két nyelv tárolása az agyban. Ehhez elsődlegesen a gyermeki kétnyelvűség nyelvi fejlődését kell megvizsgálni, amelyet az általános, majd az egyes részhipotézisek vizsgálata alapol meg. A mérések a kérdés megválaszolásának komplex jellegére mutattak rá, következtetésként a további vizsgálatok szükségességére is. A tanulmányban közölt kutatás következtetései szerint a tárolásnak vannak befolyásoló tényezői, ilyen például az életkor, a nyelvtudás szintje és az elsajátítás módja is, viszont ezek jelentőségének a rangsoráról a legújabb képkalkulató eljárásos kutatási módszerek sem hoztak egyértelmű eredményeket. Ami biztos, hogy vannak befolyásoló tényezők, de hogy pontosan melyek az elsődlegesek, továbbra is megválaszolatlan kérdés maradt. Tényként állapítható meg, hogy a szavakat jelentésük alapján különböző helyeken aktiváljuk, de a fogalmi körök minden ember agyában ugyanott található meg, nyelvtől függetlenül. A következtetések viszont így arra utalnak, hogy az egységesen vagy a nyelvek szerint elkülönülten tárolt kérdés nem is releváns. A személyiség változásainak a lehetőségeiről Göncz Lajos kutatásai számolnak be, aki azt vizsgálta, hogy milyen hatással van a két- vagy többnyelvűség az egzekutív funkciókra és bizonyos személyiségjegyekre gyerekeknél, felnőtteknél és időseknél. Eredményei szerint inkább pozitív hatás mérhető a két- és többnyelvű egyének viselkedésformáiban ezen a téren: a megfigyelések szerint sikeresebbek a szükségtelen viselkedésformák (például impulzivitás) gátlásában, mint az egynyelvűek, és nyitottabbak más kultúrák befogadására. A dolgozat arra is figyelmeztet, hogy a nyelvi és a kulturális sokféleség csökkenése elősegítheti a nyelv- és identitásvesztést, valamint a nyelvcsere folyamatait.

A második fejezet (*Két- és többnyelvű társadalom*) öt tanulmánya szociolingvisztikai jelenségekkel kapcsolatos kutatási eredményekről számol be. Szűts Zoltán és Törteli Telek Márta a magyar nyelv kontaktusváltozatainak a sajátosságait vizsgálták a Kárpát-medencében, kitérve a nyelvi érintkezés következményeire is. A szerzők a nyelvi érintkezés kevésbé kimutatható hatásait vizsgálták, így például az úgynevezett gyakorisági eltéréseket: amikor a kétnyelvű beszélők – rendszerint a második nyelv hatására – statisztikailag gyakrabban vagy ritkábban használnak bizonyos nyelvi elemeket, változatokat, mint egynyelvű társaik. A fejezet Oszkó Beatrix összefoglalójával folytatódik a horvátországi magyar nyelv változatairól. A tanulmány körüljárja a pluricentrikusság, azaz a többközpontúság elméletét, és figyelmeztet a magyarországi magyar standardtól eltérő nyelvváltozatok létezésére. A dolgozat a clyne–muhri kritériumrendszer alapul véve arra jut, hogy a horvátországi magyar nyelv is a magyar nyelv egyik határon túli központja, hiszen jelentős mértékben teljesíti a többközpontú nyelv változatának a kritériumait. Ezt követően Magyar Sára számol be a temesvári nyelvi tájkép alakulásáról és ennek irányairól. Eredményei szerint a mindennapi vizuális kommunikációban inkább mondható kétnyelvűnek ez a nyelvi tájkép, mint többnyelvűnek. A városban, természetesen, többnyelvű táblák is találhatóak, ennyi azonban még nem elégséges a multikulturális nyelvi tájkép státuszának a betöltéséhez. A vizsgálat következtetései azért is fontosak, mert a település 2021-ben az Európa Kulturális Fővárosa címet tölti be, amelyet elsősorban multikulturalitásának köszönhet, ám ezt nem tükrözi egyértelműen a nyelv vizuális színterei. A következő tanulmány

a romániai magyar óvodapedagógusok kétnyelvűséggel kapcsolatos attitűdjeit vizsgálja. Bartha Krisztina hiánypótló kutatásának a hipotézise az volt, hogy az óvodapedagógusok többnyire negatív attitűdökkel rendelkeznek a kétnyelvűséggel kapcsolatban, továbbá az, hogy felismerik a magyar nyelv háttérbe szorulásának a lehetőségét a kétnyelvű családokban. Az ezzel kapcsolatos attitűdöt az óvodapedagógusok elsősorban szemléletváltással, de főképpen tudatossággal változtathatják meg. Ehhez a tévhiteltől való elrugaszkodásra és megfelelő szakmai felkészültségre is szükség van. Az utóbbi azért is jelentős, mert a gyermek az első intézményben töltött életszakaszában kapja meg azokat az alapokat, amelyekre építve fejlődik a személyisége, az identitása, a tudása. Ehhez elsősorban azt kell elérni, hogy a pedagógusok a román nyelvhez való viszonyukat, tudásukat konkretizálják, majd a kutatások eredményeire alapozva alkalmazzák az általuk is helyesnek vélt szemléletet az oktatási-nevelési folyamatban. A fejezet utolsó szerzője Várnai Zsuzsa, aki a kisebbségi nyelvek urbanizációs folyamataival és a városi kétnyelvűség összehasonlításával foglalkozik sarkkörüi őshonos közösségekben: az oroszországi Dugyinkában és Hanti-Manszijszkban, valamint a finnországi Enontekiöben. Várnai kitér a nyelvhasználati jogok értelmezésére és ennek gyakorlati alkalmazására, rámutatva olyan általános jelenségekre is, mint az asszimiláció, a nyelvcsere és a kisebbségi identitás.

A következő átfogó fejezet *A kétnyelvűség névtani és frazeológiai konzekvenciái*, amely négy szerző tanulmányát tartalmazza. Török Tamás az Alsó-Ipoly mente vízneveinek lexikális-morfológiai jellemzőit vizsgálja, Andrić Edit a frazeológiai jelentések kialakulását bizonyos esetekben a szerb és a magyar nyelvben. Az utóbbi kutatás eredményei bizonyítják a nyelvi hatás lenyomatait, különbségeit mindkét nyelv szó- és mondattani készletében. A szerző mindkét nyelv esetében megállapítja, hogy a vezérszóként kijelölt szavak frazémamotiváló ereje meglehetősen nagy, és hogy a szólások értelmezésére elsődleges és átvitt jelentéseik is hatással vannak. A szerb *ruka* alapú frazeológiai egységeknek a magyarban például többnyire a *kéz* vezérszavú szólások felelnek meg, és ezzel csupán elvéve vagy egyvariációs szólásokban variálódik a *kar* elem (például *karba tett kézzel*, *karöltve*). Ehhez a témához szorosan kapcsolódik Katona Edit tanulmánya, amely a diákok kommunikatív frazeologizmusainak vizsgálatáról számol be. A szerző délvidéki, anyaországi, valamint temesvári középiskolás diákok körében végzett felmérést, és úgy véli, hogy a kommunikatív frazeologizmusok alakulása éppen mindennapiságuk révén fokozottan jellemzi egy beszélőközösség nyelvi állapotát, attitűdjét. Korábbi és jelen frazeológiai jellegű kutatásában is arra kereste a választ, hogy igazolható-e az, hogy a szűkebb és tágabb környezet befolyásolja az ifjúság nyelvhasználatát. Eredményei szerint a tiszteletadás esetén megkülönböztethetünk jellegzetesen az egyes nemekhez köthető formákat: vannak „fiús” és „lányos” üdvözlési formák. A lányok például inkább használják a *szia*, míg a fiúk a *szevasz* köszönési formát, ez utóbbi egyáltalán nem fordult elő a lányoknál a mintában. A kutatási eredmények azt is igazolták, hogy a kétnyelvű környezet hatással van a kommunikatív frazeologizmusokra is. Például az újvidékiek inkább a *tyáo* üdvözlési formával élnek, míg a temesváriak a *ceau* és *ciau* mellett döntöttek néhányszor. A megkérdezett délvidékiek a telefonos kommunikáció folytatására való utalást nagy százalékban szerb kölcsönkifejezéssel oldják meg: *majd halljuk egymást*.

A tanulmánykötet utolsó egysége a *Kétnyelvűség – Jog – Közigazgatás – Szakfordítás* címet viseli. Első olvasatra bár távolinak tűnhet a téma, ám a kutatási eredmények ugyancsak életszerű, fontos és gyakorlati jelenségekre hívják fel a figyelmet. Beretka Katinka tanulmánya rávilágít a jogi szféra nyelvhasználati szokásaira a többnyelvű környezetben. A globalizáció, a felerősödött migráció, a mindenki számára elérhető technikai vívmányok használata miatt a nyelvi jogok szabályozása a jogalkotók részéről is új megközelítést igényel. Ebből következően olyan fogalmak definícióját is át kell értékelni, mint az anyanyelvhasználat vagy a többnyelvűség. Presinszky Károly írása a szlovákiai magyar közösségek önkormányzati nyelvhasználatát állítja fókuszba, és egy kevésbé kutatott témával: a képviselőtestületi ülések írott dokumentumainak a nyelvi jellemzőivel foglalkozik. A tanulmányban megnevezett szempontok lehetővé teszik a téma szélesebb körű feldolgozását is: a szerző például kitér a magyar nyelvű szövegekre gyakorolt szerb nyelvi hatásoknak a vizsgálatára és a magyar nyelv regionális változataira gyakorolt szerb hatásokra is. Végül Lehocki-Samardžić Anna és Deriš Katarina azt vizsgálták, hogy milyen esélyeket vagy hátrányokat okozhat a többnyelvűség a szakfordításban. Az eredmények szerint a magyar nyelvre fordított horvát nyelvű szakszavak nem minden esetben felelnek meg az anyaországban használatos szakkifejezéseknek. Például az *OIB* (horvátul: *osobni identifikacijski broj*, magyarul: *személyi azonosítószám*) és a *JMBG* (horvátul: *jedinstveni matični broj građana*, magyarul: *egyedi anyakönyvi azonosítószám*) rövidítéseket a horvát anyanyelvű beszélők csak rövidített formában használják, így ezek magyar kontextusban valójában érthetlenné válnak.

A kötetben közölt kutatások többféle megközelítés szerint engednek teret új, illetve megújuló vizsgálati szempontoknak. Részletes és egyben átfogó képet kapunk a két- és többnyelvűségi kutatások néhány legújabb eredményéről, esetenként további irányokról is. Mi, a társadalom tagjai reméljük, hogy mindezek az eredmények a gyakorlatban is a segítségünkre lesznek, és hasznosnak bizonyulnak majd a világban való tájékozódásunk, munkavégzésünk során.

Vas, Edith: Bilingualism – Disadvantage or Opportunity? A volume of studies on the advantages and disadvantages of bilingualism

Az írás szerzőjéről

Vas Edith

magyartanár

Óvári Általános Iskola

edythyn[kukac]yahoo.com